

Hvordan forholder vi oss til psykiatriens historie?

Vi må snakke mer om psykiatriens nære og fjerne historie, og ta ansvar for hva som har vist seg å være feilslått behandling.

Tekst **Anders Johan W. Andersen**, førstelektor i psykisk helsearbeid ved Universitetet i Agder, forfatter og tidligere redaktør for Tidsskrift for psykisk helsearbeid.

Dagsavisen Fædrelandsvennen i Kristiansand publiserte en tankevekkende reportasje om Arne Høyland i lørdagsmagasinet 4. februar i 2012. Høyland hadde vært tvangsinnlagt på psykiatriske institusjoner i Vest-Agder i 55 år før han ble utskrevet i 2001. I avisen kunne vi lese litt om erfaringer fra både han selv og ansatte i psykisk helsevern. Det fremkom ikke informasjon som skulle tilsi at tvangen hadde vært nødvendig gjennom så mange år, ei heller at Høyland nødvendigvis hadde lidd overlast under oppholdet. Jeg festet meg imidlertid ved et utsagn til avdelingsleder ved DPS Strømme Arne Thomassen. Ifølge Fædrelandsvennen skal han ha sagt følgende: «Arne kunne vært skrevet ut mange, mange år før. Og det var nok heller ikke grunnlag for å opprettholde tvangen over så lang tid. Men sånn var psykiatrien den gangen (...). Det er viktig ikke å se på fortidens løsninger med dagens briller.» Jeg vet ikke om han er gjengitt korrekt, men drister meg likevel til å bruke utsagnet som et springbrett til refleksjoner over hvordan vi som fagfolk forholder oss til psykiatriens historie. Etter mitt skjønn viser utsagnet til et utbredt forholdningssett innen fagfeltet,

og muliggjør derfor refleksjoner som har bredere interesse.

Lytt til historien

Ifølge den danske historikeren Anders Stensager (2008) har mennesker en forpliktelse til å lytte til fortiden og lære av den for å unngå fortidens mest fatale mistak. I dette kontinuerlige arbeidet er jeg delvis enig i at det ikke alltid er fruktbart å forstå eller felle dom over historien ut fra nåtidige innsikter. Psykiatriens historie er i sannhet en smertefull historie, og bærer med seg historier om grove overgrep og krenkelser av medmennesker. En av verdens fremste historikere på dette feltet, Roy Porter, hevder at psykiatrien på dette punktet deler skjebne med mange andre samfunnsinstitusjoner (barnevern, kirken, spesialskoler, åndssvakeomsorgen m.fl.) (Porter, 1989). Slike institusjoner for sosial kontroll utgjør en viktig kilde for å forstå samfunnets håndtering av mennesker som av ulike grunner ikke «passer inn». Disse historiene både kan og skal lære oss mye om hvem vi er, og hvem vi ønsker å være, og må utforskes konkret og detaljert. Ifølge Porter er det imidlertid urimelig å kritisere psykia-

trien spesielt for slike historiske overgrep. Psykiatriske institusjoner var ikke verre – eller bedre – enn andre institusjoner for sosial kontroll. Han argumenterer imidlertid for at psykiatrien skiller seg ut gjennom den iveren som er utvist i arbeidet med å sortere ut «de gale», og særlig gjennom «lovnaden» til samfunnet om at legevitskapen til enhver tid besitter svarene på både hva «galskap» er og hvordan det best kan behandles. Han skriver at de sanne fantaster har vært de psykiatere som uten tvil har hevdet å besitte hovednøkkelen til å forstå, beskrive og behandle «galskap» (Porter, 1989, s. 233). For å opprettholde denne posisjonen og distansere seg fra tidligere mistak, forholder psykiatrien seg til både den nære og fjerne historie primært som noe forbigått, noe vi nå er ferdig med. Dette har som konsekvens at fagfolk i egne øyne kan ri tørrskodd over nåtidig motstand og protester under dekke av at det var slik vi tenkte før. «Sånn var psykiatrien den gangen.» Om vi da snakker om fem, ti eller hundre år siden, er mindre interessant. Det er og blir historie. Nå er det helt annerledes. Det er med andre ord her jeg vil argumentere for at utsagnet til Thomassen blir for lett vint,

Arne var tvangsinnlagt i 55 år

Antakelig er det ingen gjenlevende person i Norge som har vært tvangsinnlagt like lenge som Arne Høyland.

TEKST: GRO SELAND
FOTO: TORE-ANDRE BAARDSEN

– Det er litt stygt, ja, sier Arne. Han blir rans, bøyer seg framover i stolen. Skaler gjennom luke til jeg gjerne vært hjemme på bank. – Og ikke mere – Men det var greit å være der i Østhus. 55 år i livet sitt fra 87-åringen var innlagt i psykiatrisk institusjon.

ETTER NOEN ÅR på et psykiatrisk sykehus, ble Arne som 25-åring overflyttet til den psykiatriske institusjonen Nordhagen i etvokst 1963. Her på- til han ble innlagt i alle de 55 årene han bodde her, men da skilte seg i 2001. Da var han 76 år gammel.

I løpet av alle disse årene hadde han ikke en eneste permisjon. Et par ganger var han og likte på gjelden der han var oppvokst på Herland. And- ved da aldri inn på bank.

– Jo, jeg ville nok gjerne ha flyttet fra Lovte- land. Men hva, nei, det var jeg ikke, sier Arne når vi spør.

I dag bor Arne i kommunale leiligheter på Kommun- dalsveien 80, og ser tilbake i et kjemmenesmen- ansvaret for alle de påstandene som ble uttalt etter at han ble innlagt som psykiatri pasient i 1963. For første gang i livet er han blitt spurt for de han vil ha bevis, og bevis for den flyttingen han ønsker og behøver.

PÅ GAMLE TIDDER:

Arne Høyland ble innlagt i Lovte- land, der han var innlagt fra 1963 til 2001. – Det var greit for meg, sier Arne, men det var ikke greit for alle. Han hadde kommet seg i andre etasje 12 uker.

ARNE VIL OPPVOKST på gjeld og vant til plede- arbeid. På Østhus, men senere ble innlagt til Lovte- land, arbeidet han i faget. Mellom middag og kveld. Da ble det en time for bank, da det var omkring 25 kye på faget. Senere ble det melke- gjørdet rulle i faget, hjelp til med kvisting av små- korn og melkebløtt, og han var med og slippe

• LØRDAG 4. FEBRUAR 2012 • FÆDRELANDSVENNEN

PÅ GAMLE TIDDER:

Arne Høyland ble innlagt i Lovte- land, der han var innlagt fra 1963 til 2001. – Det var greit for meg, sier Arne, men det var ikke greit for alle. Han hadde kommet seg i andre etasje 12 uker.

ARNE VIL OPPVOKST på gjeld og vant til plede- arbeid. På Østhus, men senere ble innlagt til Lovte- land, arbeidet han i faget. Mellom middag og kveld. Da ble det en time for bank, da det var omkring 25 kye på faget. Senere ble det melke- gjørdet rulle i faget, hjelp til med kvisting av små- korn og melkebløtt, og han var med og slippe

FÆDRELANDSVENNEN • LØRDAG 4. FEBRUAR 2012

STERK HISTORIE: Arne Høyland har vært tvangsinnlagt mesteparten av sitt liv. Lørdag 4. februar i år hadde avisen Fædrelandsvennen en reportasje om ham.

og vanskeliggjør arbeidet med å lære av det som viste seg å være feilslått i måten vi forholdt oss til mennesker tidligere. Slike utsagn bidrar til å kamuflere maktforhold knyttet til de faglige valg som til enhver tid gjøres i tjenestene.

Kunnskapsmakt

Thomassen uttrykker selv at det ikke var grunnlag for å opprettholde tvangen over så lang tid. Han sier etter sigende at Høyland kunne vært utskrevet mange, mange år før. Hvordan ble det da slik? Et svar om at sånn var det før, blir for meg for lite opplysende og noe defensivt. Det har ikke manglet på verken skriftlige eller muntlige fortellinger fra pasienter og pårørende (Larsen & Andersen, 2011), og kritikken mot de totale institusjonene har vært kjent og anerkjent de siste 50 år (Andersen, 2010). Så uvitende om at en slik praksis kunne være lite helsefremmende, var det vanskelig å være. Var det da ikke mulig å tenke og endre praksis tidligere? Fantes det ikke alternativer? I 1976 skriver den norske sosiologen Yngvar Løchen følgende: «Psykatrien er i

ferd med å gli inn i en ny fase som kan karakteriseres med moteordene; ut av institusjon, ambulant psykiatri, forebyggende arbeid, «community»-psykiatri, distriktpsykiatri, forebyggende arbeid» (Løchen, 1976, s. XIV). Deinstitutionaliseringen og desentraliseringen av psykiatrien startet for alvor på 70-tallet med både faglige og politiske begrunnelser, og årene som fulgte gav flere eksempler på hvordan det kunne gjøres bedre både nasjonalt (Skårderud, 1984) og interna-

«Et svar om at sånn var det før, blir for meg for lite opplysende og noe defensivt.»

sjonalt (Harding et al., 1987). Fagfolk kunne med andre ord tenkt og handlet annerledes tidligere enn 2001 også på Sørlandet. Det kan derfor være grunn til å støtte analysen som fylkeslegen i Vest-Agder, Kristian Hagestad uttrykker i Fædrelandsvennen samme dag: «Vest-Agder var ikke noe pionerfylke i denne

prosessen.» Både gjennom samtidige og nåtidige briller valgte både fagfolk og politikere på Agder en konservativ, tradisjonsbevarende linje i psykiatrien. Da blir det ikke bare et spørsmål om å forstå historien med dagens briller eller ei, det aktualiserer også spørsmålet om hvilke briller man velger å sette på seg til enhver tid. Valg av briller handler i denne sammenheng om utøvelsen av en kunnskaps- og profesjonsmakt, om hvilken kunnskap som velges til å regu-

lere praksis. Og her er det vel også grunn til å diskutere ikke bare gårsdagens, men også dagens «brillevalg» i ulike tjenester både i sør og nord.

Om å påta seg ansvar

Historien blir både formet av og former vår forståelse av virkeligheten. Den kan

brukes som brekkstang for å forstå vår egen samtid bedre, og kan være avgjørende i tider der vi blir utfordret til endring. Ifølge norske helsemyndigheter er den største utfordringen til psykisk helsefeltet – som det nå heter – nettopp å skape endringer i kulturer, holdninger og verdier (Rogan, 2011). En klargjøring og bevisstgjøring av hva vi har med oss av tradisjoner og tenkemåter kan på mange måter være helt avgjørende for at dette endringsarbeidet skal lykkes. Det fordrer at vi går i dialog med historien både lokalt, nasjonalt og internasjonalt, og lytter til ulike stemmer fra ulike posisjoner. Dette kan medføre et sonings- og forsoningsarbeid der fagfolk må være villige til å påta seg et visst ansvar for både tenke- og handlingsformer som de selv ikke nødvendigvis var en del av som konkrete personer, men som de blir en del av i kraft av utdanning og posisjon i det samme feltet. Et slikt arbeid kan samtidig muliggjøre et mer bevisst forhold til tankegods som blir nedfelt i våre kroppjer gjennom både utdanning og praksis, og som kommer til syne gjen-

nom foretrukne handlingsmønstre i gitte situasjoner. På en måte kan dette åpne for et forsoningsarbeid for de krenkelsesområder som er påført mennesker i det gode tjeneste. Hvilke andre sirkler av refleksjon og tenkning kunne vært utløst om Arne Thomassen hadde svart annerledes? Hva om han hadde sagt noe slikt: «Det er dypt beklagelig at Arne Høyland ble holdt tvangsinnlagt i 55 år, og er uttrykk for en formyndermentalitet i tjenestene som vi kontinuerlig arbeider for å holde i sjakk. Vi burde tidligere latt Arne Høyland selv fått muligheten til å velge hvor og hvordan han ønsket å leve sitt liv.» Hadde det gjort en forskjell? Eller er det kun spill med ord?

Avslutning

Min bekymring er at vi ikke snakker nok om hvordan vi forstår psykiatriens både fjerne og nære historie. Det er derfor en glede at flere stemmer uttrykker seg om dette, og min oppfordring blir å intensivere denne samtalen mellom både nåværende og tidligere pasienter, pårørende, fagfolk, forskere med utgangspunkt

i spørsmålet: Hva skal til for at vi kan bruke innsikter og lærdom fra historien på måter som kan føre oss i front internasjonalt i det kontinuerlige arbeidet med å skape et anstendig og variert tilbud til mennesker med psykiske problemer? ■

Referanser

- Andersen, A. J. W. (2010). En varnittig historie. Omsorgen for sinnslidende i Aust-Agder. I A. J. W. Andersen, I. B. Larsen & O. Söderhamn (red.), Utdanning til omsorg – i fortid, nåtid og fremtid. Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag.
- Harding, C. et al. (1987). The Vermont longitudinal study of persons with severe mental illness. I. Methodology, study sample, and overall status 32 years later. *American Journal of Psychiatry*, 144, 718-728.
- Larsen, I. B. & Andersen, A. J. W. (2011). En hellig plikt - Hvordan beskriver brukere av psykisk helsevern seg selv, og hvilke motiver oppgir de for å nedfelle sine erfaringer skriftlig? *Klinisk sygepleje*, 25(1), 38-47.
- Løchen, Y. (1976). Idealer og realiteter i et psykiatrisk sykehus (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Porter, R. (1989). *A Social History of Madness. Stories of the Insane*. London: Weidenfeld & Nicholson.
- Rogan, T. (2011). Paradigmeskifte i norsk psykisk helsearbeid. I A. J. W. Andersen & B. E. Karlsson (red.), *Variasjon og dialog. Perspektiver på psykisk helsearbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skårderud, F. (1984). *Farvel til institusjonen*. Oslo: Gyldendal.
- Stensager, A. O. (2008). *Nazilægen Josef Mengele: liv og forbyrdelse*. Hellerup: Documentas.

Ta enkel søvntest

På sovno.no kan du raskt ta en test som viser om du har en søvnlidelse. Tekst Johan Alvik Foto Colourbox

Sovno har utviklet en test som i løpet av noen minutter kan gi deg en pekepinn på om du har en søvnlidelse. I løpet av testen får du spørsmål om alt fra døgnrytme og humør, til om du snorker eller går i søvne. Etter at du har svart på spørsmålene, kommer det opp en side som forteller hva slags søvnsykdom du eventuelt har. Du får vite hva som kjenner seg ut denne lidelsen og hva slags behandling som kan være aktuell. Testen dekker alle de seks ulike diagnosegruppene; insomni,

søvnåpne, restless legs, hypersomni, døgnrytme-forstyrrelse og parasomni.

På nettstedet kan du lese mer om de ulike diagnosene. Der finnes også anbefalt faglitteratur om søvnlidelser.

Sovno er hjemmesiden til Nasjonalt kompetansesenter for søvnsykdommer. Kompetansesenteret driver formidling, forskning og fagutvikling innen søvn.

